

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU İLE İLGİLİ ÜÇ ROMANDA BİR TİP

Kâzım YETİŞ*

A Common Type in Three Novels Concerning Thefoundation of Ottoman Empire

Abstract: Bacıbey, Aybüken ebe, Gökçe bacı are variations of the same type, respectively, in the novels, Devlet Ana (1967, Kemal Tahir), Konak and Çatı (1973, 1974, Mustafa Necati Sepetçioğlu), Osmancık (1983, Tarık Buğra) which took the foundation period of Ottoman Empire as their theme. Kemal Tahir tries to characterize Bacıyan-ı Rum by personification of Bacıbey. Mustafa Necati Sepetçioğlu and Tarık Buğra have not mentioned Bacıyan-ı Rum directly, but their intention is understood from their styles of shaping the heroines. In the Turkish Society, before Islam, women were riding, training and using sword, plus, fighting. It seems that these traditions were still existing at that time in Turks who have moved Anatolia from Central Asia. Thus, authors above have noticed this continuity.

Keywords: Ottoman Empire, Kemal Tahir, Devlet Ana, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Çatı, Konak, Tarık Buğra, Osmancık

Türk edebiyatında tarihî roman, roman nevi ile başlar. İlk romancılarımız olan Ahmet Midhat Efendi ve Nâmık Kemal aynı zamanda tarihî romancıdırlar. Birincisinin *Yeniçeriler*, *Hasan Mellâh yahut Sır İçinde Esrar*, *Hüseyin Fellâh*, *Süleyman Muslî* adlı romanları, ikincisinin iki romanından biri olan *Cezmi* tarihî romandırlar. Demek ki Türk edebiyatında tarihî romanın, bizatihî roman nevine bağlı olarak oldukça eski bir geçmişi var. Üstelik bu dönemde yine roman nevine bağlı olarak pek çok tarihî roman yazılmıştır. Sık sık "roman nevine bağlı olarak" deyişimin sebebi, roman nevinde ne kadar başarılı veya

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

başarısız isek tarihî romanda da aynı durum söz konusudur. Yalnız burada hemen bir ayrıntıya dikkati çekmek gerekir. Genel anlamda roman nevinde Servet-i Fünûn, özellikle Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf'la önemli bir mesafe alınır. Daha sonra bu başarı Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Peyami Safa gibi isimlerde gelişerek devam eder. Ne var ki bu yazarlarımız tarihî romana pek iltifat etmezler. Peyami Safa'nın *Atılâ*'sını ayrı düşünürsek romanımızın bu önde gelen isimleri tarihî roman yazmazlar. Buna bağlı olarak romanda gösterilen başarı tarihî romanda görülmez. Bunda çok muhtemeldir ki Servet-i Fünûn ve sonrasında yaşadığımız kültürel, sosyal ve siyasî olayların büyük payı vardır. Tarihi ile kavgalı bir aydının tarihe yönelmesi beklenemezdi. 1950, tarih ile barışmanın giderek gelişeceği bir vetirenin başlangıcı olacaktır. Nitekim bundan sonra ciddi anlamda tarihî romanlarla tanışacağız. İşte bunlardan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu konu alan üç romandaki veya yazardaki bir kahraman tipini yazımızın konusu yapmak istiyoruz. Burada "tip" kavramını veya terimini kullanırken çok ihtiyatlı davranmadığımızı da ifade edelim.

Romanlara geçmezden önce bizi "tip" terimini kullanmaya iten tarihî bir vakıyı irdelemek gerekecektir.

Bilindiği gibi tarihî romanlar ister istemez tarihî olaylara, anekdotlara, şahsiyetlere dayanır veya onlardan hareket eder.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında rahmetli Mehmet Kaplan'ın yorumlaması ile alp, alperen, gazi ve veli gibi insan tiplerinin büyük bir rol oynadığı tarihî bir vakıadır. Bu cümleden olarak Âşık Paşazade'den beri "Baciyân-ı Rum" bütün tarihçilerin ve araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Âşık Paşazade, Anadolu'daki dört taifeyi şöyle sıralar: Gaziyân-ı Rum, Ahıyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Baciyân-ı Rum.¹ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*'nda aynı durumu vurgular.²

Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler 1 İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler" başlıklı meşhur makalesinde,

¹ Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Kilit, Anahtar* serisinden olan *Çatı ve Konak* romanları Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu konu alan iki romanıdır. Birbirinin devamı olduğu için biz bunları bir roman olarak telâkki ettik.

"..ve hem bu Rum'da dört taife vardır kim müsafirler içinde anılır. Biri Gaziyân- Rum, biri Ahıyân-ı Rum ve biri Abdalân-ı Rum ve biri Baciyân-ı Rum. İmdi Hacı Bektaş Sultan bunların içinden Baciyân-ı Rum'u ihtiyâr itdi kim o Hatun Ana'dur, anı kız idindi, keşf ve kerametini ona gösterdi, teslim etti, kendü Allah rahmetitne vardı" *Tevârih-i Âl-i Osman*, 1332, İstanbul, s. 205.

² İstanbul, 1972, s. 159-161.

"Bazı zaviye müessesilerinin (63, 74, 32, 81) numaralı kayıtlarda gördüğümüz Kız Bacı, Ahi Ana, Sakari Hatun, Hacı Fatma zaviyeleri gibi bazı zaviye şeyhlerinin de aynı suretle kadınlar olması nazarı dikkati celp etmektedir. Bu hususta bir misal olarak (43 mükerrer) numaralı kaydı zikretmek isteriz: şöyle ki, Kütahya evkafı içinde Od Yakan Baba namındaki dervişin bir köyde bina ettiği tekke, civardan gelen adaklar ve kurbanlarla az zamanda inkişaf bulup dinî mühim bir merkez hâline girmiştir ve bu inkişafta bu zaviyeyi idare etmiş olan "Hacı Baba" nâm sâliha ve mütedeyyine ehl-i velâyet hâtun'un ve kendisinden sonra yerine geçen Hundi Hacı nâm hâtunun ve ondan sonra zikrolunan ocağı ihya etmiş olan "Sume Bacı nâm bir aziz ve salih ve bâkire hâtun"un büyük hizmetleri olmuştur".³

Bu konuda daha sonraları bazı çalışmalar yapılmış ise de meselenin tarihî cephesi bizimle doğrudan ilgili olmadığı için ayrıntıya girmiyoruz. Şu kadarını söyleyelim ki Baciyân-ı Rum'un Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselişinde önemli bir yeri vardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu esas alan üç romancı bu tarihî vakıayı ihmal etmez. Bu konudaki ilk önemli roman olan *Devlet Ana*'da Kemal Tahir romanın adını bile kadın kahramandan alır. Bacıbey, aynı zamanda Devlet Hatun'dur, Devlet Ana'dır.

Devlet Ana - Bacıbey - Devlet Hatun

İlk baskısı 1967'de yapılan *Devlet Ana*'da Sen-Jan şövalyelerinden Nottis Gladyüs, İssız Han'da Mavro ile konuşur ve ondan Ertuğrul Bey hakkında bilgi alır. Babası Kara Vasil öldükten sonra kardeşi Liya - ki Liya, Ertuğrul Bey'in savaş atı eğitimcisi Demircan'ın sevgilisidir - ile hanı işleten Mavro'nun Gladyüs'e anlatışıyla tanırız Bacıbey'i. Mavro ablasının kayınvalidesi olacak Bacıbey'i "Bacıbey inadı" nam salmıştır, Konya'dan İstanbul'a" diye tanıtır. Bacıbey'e ancak Ertuğrul Bey söz geçirebilmektedir. (1971 Ankara, c.1, s. 23) Mavro, Gladyüs'ün Ertuğrul Bey'in bir savaş sırasında kaç yüz savaşçı çıkaracağını sorması üzerine savaşçı grupları saydığı sırada - ki bu sayıta Âşık Paşazade'nin yukarıda anılan tasnifi etkilidir - " Karıları bile dövüşkendir Ertuğrul Bey'in... Bunlara " Rum bacıları " derler, başkanları, Demircan eniştemin anası Bacıbey'dir... " Hele Bacıbey ' Haydin ' dedi karılar atlanıp kılıcı sıyırdı mı, iş işten geçmiştir " derdi rahmetli babam... Artık güç yetesi kalmamış Ertuğrul takımına... Çünkü karıları atlanınca, bunlar ölüm şerbetini peşin içermiş..." (s. 32, 33) Romancı, şövalyeye Ertuğrul Bey'i ve çevresindekileri Mavro'nun gözüyle tanıtır. Biz

³ *Vakıflar Dergisi*, nr. II, İstanbul, 1974, s. 302.

daha kahramanla karşılaşmadan Bacıbey'i, onun " Bacıyân-ı Rum "un lideri olduğunu, savaşçılığını tanırız. Başka kahramanların anlatışı ile Bacıbey'i tanımaya devam ederiz. Gladyüs ve Uranha, Demircan'ı öldürürler, onun köpeği Alaş, kanlar içinde Söğüt'e gelir. Orhan Bey ve Bacıbey'in oğlu Kerim Çelebi, köpeğin kurt paralamış olduğunu düşünürler ve kurdun postunu elde etmek isterler. Kerim Çelebi, postu hocasına vermeyi düşünür. Zira anası Bacıbey, hoca hakkını çok zor denkleştirebilmektedir. Esasen o, oğlunun mollalığa girmesini istemediği için söylenip durmaktadır. " Anası Bacıbey çok yalvarmış, çok ağlamış, sonunda, "Ben molla oğul istemem ve de analık hakkımı bağışlamam " diye diretmişti. Kerim, okumasını, Ertuğrul Bey'e borçluydu. Zira o, Ertuğrul Bey'in " İşi uzattın Bacıbey ve de tadını kaçırdım. Bize okumuş da lâzım. On yiğide bedel Demircan oğlun yetmez mi, senin Bacıbeyliğine ve de rahmetli Rüstem Pelvan yoldaşımın ocağını yakmaya? " deyip mollalığa izin aldığı günü hiç unutmuyordu". (s. 120-121)

Önce Mavro'nun gözünde tanıdığımız Bacıbey'i bu sefer kendi oğlu Kerim tanıtır. Bacıbey'in Ertuğrul Gazi'nin yoldaşı Rüstem Pelvan'ın karısı olduğunu öğreniriz. Savaşçı bir ana ve savaşçı bir baba. Oğul Demircan da savaşçı. Kerim Çelebi'nin okuması, savaşçılıktan kaçması Bacıbey'i çok üzer ve hırçınlaştırır. (s. 120-121) Bacıbey, kocası tarafından da kırbaçla dövülür. Kerim Çelebi bunu hatırlar. Aslında hemen pek çok kimse Bacıbey'den çekinir. Çünkü o, prensiplerinden taviz vermeyen katı bir savaşçıdır. Nitekim Osman Bey'in oğlu Orhan bu durumu şöyle anlatır: " - Yeri cennet olsun, zamansız öldü baban... Bezdik yahu biz bu Bacıbey'in elinden... Geçende beni tuttu, " Dönmezköy'ün gâvur papazına ' Baba' demişsin, bey kısmı, ağzından çıkamı bilecek... Bir daha duyarsam bak neler olur!" diye azarladı. Babama da, Bilecik tekfuruna "kardeşim" dediğinden çıkmışmış..." (s. 128) Belli ki Bacıbey, töreye sıkı sıkıya bağlı, bu yolda taviz vermeyen, taviz verenleri de affetmeyen yaratılıştaki birisi. Yazar, üç ayrı kahramanın gözünden Bacıbey'i bize tanıtır. Nihayet Bacıbey romanda karşımıza çıkar. Demirci Kaplan Çavuş'un kızı Aslıhan, Yahşi İmam'ın hanımı, Söğüt kadınları sohbet-dedikodu yapmaktadırlar. Aslıhan, Bacıbey'in gelmekte olduğunu görünce onun " bey evinde olanlar şurda burda söylenmez" öğüdünü hatırlar. Çünkü Aslıhan, Ertuğrul Gazi'nin evinde Hayme Hatun'a yardım etmektedir. Yazar, Bacıbey'i tanıtır: " Rum bacılarına başkan seçildi seçileli, " Bacıbey " diye çağırılan Devlet Hatun, uzun boyu, geniş gövdesiyle sanki Söğüt'ü depreme vererek geliyordu. Körpeliğinde ne kadar yakıcı güzel olduğu, iri kara gözlerinden, çekme burnundan, hiç örselenmemiş etli dudaklarından belliydi. Ok atmakta, mızrak savurmakta, kılıç tutmakta, binicilikte değme savaşçılardan geri kalmaz, hele korkmazlıkta çoğunu yaya bırakırdı. Kocası Rüstem Pelvan'ın, İnegöl toprağına yapılan bir akında ölmesinden bu yana, büsbütün sertleşmiş, Ertuğrul Bey'den başkasını dinlemez olmuştur".(s. 143)

Âşık Paşazade Tarihi'nde isim olarak geçen " Baciyân-ı Rum " un muhtevasını Kemal Tahir doldurur. Aslında Âşık Paşazade'deki " Gaziyân-ı Rum ", " Ahiyân-ı Rum ", "Abdalân-ı Rum ", " Baciyân-ı Rum " *Devlet Ana*'nın ana kadrosundaki şahsiyetleri oluşturur veya başka ifade ile yazar romanının kahramanlarını bu grupları esas alarak canlandırır. Bu yazımızda Baciyân-ı Rum üzerinde duracağız.⁴

Söğüt'e on yaşında iken getirilen Demirci Kaplan Çavuş'un kızı Aslıhan'ı da Bacıbey yetiştirir ve oğlu Kerim Çelebi ile beşik kertmesidir. Evine "gâvur kızından gelin" (s. 144) istemeyen Bacıbey, bunca sertliğine rağmen Aslıhan'a yumuşak davranır. Çünkü o da beşik kertmesi Kerim Çelebi'nin mollalığa yönelmesine üzülmüş, gizli gizli ağlamış ve "savaşçı olmayınca varmam" deyip kesip atmıştır. Bacıbey, esir Ali'ye acır ve " başındaki tasta sarkan beş yarım gümüştan birini kopar"ıp ona verir.

Bacıbey'in oğlu, Ertuğrul Bey'in savaş atları bakıcısı Demircan, sevgilisi Liya ile sevişirken Gladyüs ve Uranha tarafından arkadan okla vurularak öldürülmüştür. Ceset, Söğüt'e getirilir. Bacıbey, oğlunun çıplakken arkadan vurulmuş olmasını kendine yediremez, kadınların ağıt söylemelerine mani olur. Ona göre çıplak vurulmuşa, sırtından vurulmuşa ağıt yoktur. Ama kanı aranacaktır, tabii babasının kanı. (153-154) Cenazeyi camiye, Yahşi İmam'a gönderir ve " toplanma " davulu yerine " baskın var " davulunu vurur. Evine gider. Kerim Çelebi de annesinin tenbihi üzerine oyalanmadan eve gelmektedir. Bacıbey ondan evvel gelmiş ve oğlunun sazını kırmış, kitaplarını ocakta yakmaya başlamıştır. Bacıbey'in emri kesindir. "Kitap girmeyecek bu kapıdan içeri bundan böyle... Saz tımbırtısı girmeyecek!.." (s.162) Oğlunun hemen mollalığı bırakmasını, savaşçı kıyafetleri giymesini, ağası Demircan'ın kılıcını takmasını, babasının ve ağabeyinin kanını almasını ister. Hatta oğlunun Kerim Çelebi değil, artık Kerimcan olması gerektiğini ekler. Oğlu itiraz edip mollalığı bırakmayacağını söylemesi üzerine kırbaçla zorla onu mollalık kıyafetini soydurarak savaşçı kıyafeti giydirir ve silâhını kuşatır. Bacıbey, " toplantıya gitmek için eğri kılıcını, okluğunu, yay torbasını kapının dibine hazırlamış, Rum bacılarının silâhlanırken yaptıkları gibi, oku rahat atmak için, göğüslerini sımsıkı " (s. 164-165) sarmıştır. Köslük meydanında toplanılır. Toplantı yerinin " solunda Rum bacıları, birer dizlerini dikerek yere oturmuşlar" dır. (s. 166) " Bacıbey ise sağ elindeki çözüük yayı sopa gibi tutuyordu. Sol eli kılıcın kabzasında, suratı asık, gözleri yerdeydi " (s. 166). Toplantıda, Demircan'ın öldürülmesine verilecek cevap tartışılmaktadır. Ertuğrul Bey'in kardeşi Dünder Bey, savaş ve baskın istemektedir. Tabii buna karşı olan, sükûnet ve zaman isteyenler Osman Bey taraftarlarıdır. Bacıbey, tarafların gürültüsü üzerine "... birden ayağa kalktı, bağırarlara dönüp elini kaldırdı. Öteki bacılar da kalkmışlardı " (s. 177). Görülüyor ki yazar, "

4 Diğer grupları ayrıca ele aldığımız yazımızı daha sonra yayımlayacağız.

Baciyân-ı Rum " u müşterek hareket ettirmekte, verilecek kararlarda etkili olduklarını vurgulamak istemektedir. Hatta ortalığı onlar yatıştırırken

" - Susun yiğitler ! Sözleşeceğiniz sıra geride... Çığırmayın karılar gibi ! " (s. 177) şeklindeki çıkışlarını yatıştırmak isteyenleri de dinlemezler :

" Bacıbey, kolunu tutup oturmasını söyleyen çavuşu dirsekledi, ayakta kaldı. O ayakta kaldığı için, takımı da oturmamış, böylece bacılar bölüğü, bu gece, dernek düzeni tanımadığını meydana koymuştu. " (s. 178)

Dündar Bey'in adamı Daskalos Derviş savaş kışkırtıcılığı yapmaktadır. Yaralı Bacıbey'i de fikrine iştirak ettirmek ister ve " öyle mi Bacıbey " diye sorar. (s. 181) Konuşulanları hınçla dinleyen Bacıbey,

" - Doğrusun Daskalos Kardaş!.. " Olmaz " denildi mi, bacılar takımı, at binmeye yemin içti. Erkek olan gelir. Gelmeyene sözüm yok! " deyiverir. (s. 181)

Kemal Tahir, Bacıbey ve ekibi ile " Baciyân-ı Rum" u canlandırır. O, töreye, lidere bağlı, prensiplerinden taviz vermeyen bir akıncıdır. Ama gerektiğinde anadır, eğitici. Aslıhan'ı o yetiştirmiştir. Kocasını ve daha sonra oğlunu kaybetmek onu çok sarsmıştır. Yalnız sadece öç almak duygusuyla da hareket etmez. Kayı boyuna yapılan bir hareketin karşılıksız kalmasını istemez, ona tahammül edemez. Esasen onun yaralı hâlini anlayan Ertuğrul Bey, oğlu Osman Bey'e Bacıbey'i zor yatıştıracığını önceden söyler; onu yatıştırmalıdır. Öfke ve heyecanla kalkmak boyun sonunu getirebilir. Ertuğrul Bey ile oğlu Osman Bey'i büyüten de budur. Ayrıca onlara pek çok haberler gelmektedir.

Ertuğrul Bey ölmüştür. Bacıbey, oğlu Demircan'a " gâvur kızından küs olduğu için " ağız tadıyla ağıt yakamamıştır. Ertuğrul'u hem sever hem sayar; bunun için de canevinden kopan bir ağıt başlar. Tabiatıyla diğer bacılar da katılır. (s. 184) Buna göre " Baciyân-ı Rum" sadece savaşta değil, diğer sosyal olaylarda da birlikte hareket ederler ki bunun başka örneğini ilerde de göreceğiz.

Ertuğrul Bey'in defnedilmesinden sonraki toplantıda Osman Bey, " Dün yoldaşların birazı "akın " dedi. Gece düşünmüşlerdir, umarım, ölçüp biçmişlerdir. Canı çeken kaldı mı? " diye sorar. Bu durumda herkes Bacıbey'e bakar. Ama Bacıbey sanki sakinleşmiş bir deniz gibidir. Yazar " Rum bacılarının kendiliklerinden köpürmeleri umudu kalmayınca " diyerek durumu anlatır ve savaş isteyen Dündar Bey'in adamı Daskalos Derviş'i konuşturur. Daskalos kışkırtıcı konuşmasını " Öcünü almaya giden Bacıbey'i, karı başıyla yalnız bırakmak erlik değil!" şeklinde bitirir. Bunun üzerine Osman Bey, " - Öyle mi Bacıbey?" diye sorar. "Bacıbey şaşkın şaşkın bakındı. Güçsüzdü. Parmağını kımıldatacak hâli yoktu ama " Öcüne giden Bacıbey" sözü beyninde uğulduyordu. Soruyu isteksiz karşıladı:

"Öyledir, Ertuğrul'un oğlu Kara Osman Bey! Dağ gibi oğul yitirdim. Aramamış olur mu?" (s. 231-232)

Kemal Tahir, Bacıbey'in sessizliğinde biraz da Osman Bey'in toplantıdan önce Şeyh Edebalı'yla görüşmeye giderken Kerim Çelebi'yi savaşı sayarak yanını almasının payının bulunduğu da dikkat çeker. Fakat muhakkak ki bunda Bacıbey'in sorumluluk taşımasının da payı vardır. Toplantı sırasında Karacahisar Tekfuru Aksantos'un kardeşi Filatyos askerleri ve öldürülen İlya'nın kardeşi Mavro ile gelir. İlya'yı, Demircan'ın öldürdüğünü zorla Mavro'ya söylemişlerdir. Filatyos'un söylediğine göre Demircan, İlya'nın ırzına geçmiş ve boğmuştur. "Bacıbey, Demircan oğlunun, ırza geçmekle, eli bağlı kadın boğmakla suçlanması karşısında dehşete düşmüş, ne yapacağını şaşırılmıştı. Çünkü uçlarda suçların en büyüğü, en pisi ırza geçmektir. Bunun lekesini kan bile temizleyemezdi. Kekeledi:

"-Haşa! Yapmaz benim Demircan'ım... Haşa! Bilir komşular! " (s. 236-237)

Mavro kendisini zorladıklarını, aslında Demircan eniştesinin böyle bir şey yapmayacağını söyler. Bunun üzerine Filatyos, Mavro'yu kırbaçlamak ister. İşte o zaman Bacıbey kendini gösterir:

" Filatyos kırbacı bir daha kaldırmıştı ki, oğlunun, ırza geçme, kadın boğma lekesinden kurtulduğunu anlayan, bununla yeniden can bulan Bacıbey, şimşek gibi çektiği eğri kılıcıyla şimşek gibi atılıp Filatyos'un kırbacını tutmak yerinden budayıverdi." (s. 237)

Bu hâdise silâhşörlerin önünde ve daha önemlisi Osman Bey'in huzurunda olur. Burada Bacıbey sıradan bir savaşı kadın olmaktan öte bir anlam kazanır, daha da büyür. Yazar onu daha da yüceltmekten kendini alamaz.

Sonunda Filatyos adamlarıyla birlikte geri dönmek durumundadır. Giderken kendi reayasından olan Mavro'yu da götürecektir. Ama Mavro başına geleceği bildiği için tepeden tırnağa titrer. "... bunu Bacıbey yaralı yüreğinde duymuştu ". Durum son derece naziktir. Osman Bey, Karacahisar reayasına arka çıkmanın yollarını düşünürken gözlerini " Mavro'nun dehşetle açılmış bakışlarından " kaçar. İşte tam bu sırada hem Mavro'nun hem Osman Bey'in imdadına Bacıbey yetişir ve kestirip atar:

" - Oğlumun yerine oğul buldum! Vermem! - " Filatyos, reayasından birinin öldürülmüş olduğunu, suçluyu arayacaklarını, şüpheliyi arkaalamanın kânun mu olduğunu sorar Osman Bey'e. İşte bu gelinen noktada Osman Bey cevap vermeden gaziler ellerini kılıçlarına atar, ama asıl hareket Bacıbey'den gelir: " Bacıbey kumanda eder gibi bağırdı.

-Ne güne durmaktasınız bacılar! Öldünüz mü? Söğüt'ün ünlü baci takımı, birden kılıç çekip reislerinin yanına sıralandı." (s. 240-241)

Akçakoca araya girerek Filatyos'u rencide etmeden ortalığı yatıştırır. Filatyos Mavro'yu almadan gider. Osman Bey, Bacıbey'in yaptığı işin farkındadır.

"- Sağol Bacıbey, sağol Demircan'ın annesi! Onurumuzu korudun! " (s.242)

Kemal Tahir, daha başından itibaren Bacıbey'in üzerine kurar romanı. Belki romanın entrik unsurunun başlangıçta Bacıbey'in çevresinde geliştiğini söylemek daha doğru olur. Gladyüs ve Uranha, Kayı boyunu ortadan kaldırmak ve çevre tekfurlarla tutuşturup meydanı kendilerine-tabii asıl Gladyüs'e açmak için Demircan ve İlya öldürülür. Demircan, Bacıbey'in oğlu. Bacıbey'i bu kadar serbest hareket etmesini sağlamak için romancı, romanın başlamasından önce kocasını öldürür. Demircan'ın öldürülmesi onu iyice belirginleştirir ve kuvvetlendirir. Çünkü yazar "Gaziyan-ı Rum", "Abdalân-ı Rum", "Ahiyan-ı Rum"un yanında "Bacıyan-ı Rum"u da işlemek ve Osmanlı Devletinin kuruluşunu bu dört unsura dayandırmak istemektedir. O bir anlamda Devlet Anadır.

Demircan ve İlya'nın katillerinin bulunması için Osman Bey araştırmalarını sürdürmekte çevreden haber almaya, iz sürmeye çalışmaktadır. Fakat Bacıbey "'El elin yitiğini, türkü çağırarak arar" demiş atalarımız..." (s.381) diyerek habercilere inanmadığını söyler. Bunun için de Kamagan Derviş'e fal baktırmaya gider. Bu sırada yani Kamagan Derviş fala bakarken hatta fal bakmayı bitirdiği sırada bir imdat davulu vurulur. Çünkü Demircan'ın katilleri Şeyh Edebalı'nın kızı Balkız'ı kaçırma teşebbüsünde bulunur. Burada Kamagan Derviş'in söylediği dikkat çekici, "-Davran Bacıbey! Kanlıları gökten yere indirdik Koca Tanrının izniyle!... Davran!" (s.396)

Bacıbey, beraberindeki Aslıhan, Mavro ve Kerim ile beraber yardıma koşar. Daha önce başkaları da gelmiştir. Romancı Bacıbey'i Balkız'ın kurtarılması ile de ilişkilendirir. Balkız kurtarılır ve tekkeye götürülür.

Kayı Boyu yazın Söğüt'ten yaylaya çıkar. Eşyalarını da Bilecik Hissarı'na emanet bırakmaktadır. Ertuğrul Bey, eşyaları, Bilecik tekfurunun yaşlı erkekler getirsin teklifine kadınlarla göndererek cemile yapar. Bu gelenek sonra da devam eder. Bu eşya taşımayı verirken yazar şunu söyler:

"Başta bacılar takımı olmak üzere Söğütlü kadınlar yüklü hayvanları, bağıra çağıra sudan geçirmeye çalışıyordu". (s.490)

Ermeni Dervendi'nde yaylaya çıkan kafiye pusu kurulur. Durumu önceden ama yolda öğrenen Osman Bey, hemen plânını yapar ve bu plânda Bacıbey'e de iş düşer. Bacıbey'i çağırın Osman Bey, bacıları toplayarak bir uydurma yaya göçü tertipleyip boğaza girmesini, beyin kula kısırağına ot doldurulmuş iki harar yüklemesini, hayvanı yedeğine alıp öne geçmesini, boğazın dirseğe yakın daraldığı yerde kısırağın dereye uçurulmasını söyler. Bacıbey

hayvana kıyamaz. Osman Bey, can pazarında kula kısırağın sözünün olamayacağını, yükü çıkarmak için durmalarını, o sıra kendisinin yetişeceğini, vuruşma başlayınca bacıları geri çekmesini belirtir. Bacıbey bunu kabullenemez.

"- Ne demek geri çekersin? Ya biz oklamayacak mıyız hayın düşmanı?". (s.544)

Boğaz dardır, yeterinden çok adam dolarsa boşuna sakatlık olabilir. Osman Bey kadınlardan birinin düşmesi hâlinde işi tadında bırakamayacağını söyler ve şöyle devam eder: "Adım lekelenir can kaybına uğrarsak... Bu kez dikine gitme, dediğimi tamam tut... gidişata bakılırsa, hayın düşmanı doyasıya oklayacağın zaman uzak değil..." (s.544)

"Bacıbey bir an durakladı. Böyle sıralarda, rahmetli Ertuğrul Bey'in elini öpmek âdetiydi. Elinde büyümüş Kara Osman'a karşı nasıl davranması gerektiğini hızla aradı. Erkekler gibi, kollarını göğsünde çaprazlayıp eğildi.

Osman Bey, anası yerindeki Bacıbey tutup elini öpseydi ne bu kadar şaşırır, ne de bu kadar duygulanırdı. Bu selâmda doğruca yüreğe dokunan, erkekçe güven, hür bir insanın isteyerek bağlanmıştı." (s.545)

Kemal Tahir, kahramanını sevdirmeye, okuyucuda takdir ve heyecan hissi uyandırmaya sanki özel bir gayret sarfediyor. Bilindiği gibi *Devlet Ana* romanı yazarın şahsiyetinde ve fikirlerinde önemli değişimleri getirir. O, tarihi incelemiş, bulduklarını öze sadık kalarak romancı muhayyilesi ile zenginleştirmiştir. Bazı saplantılardan kurtulabilseydi *Devlet Ana*, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun destanı olabilirdi. Gerçi o, destan yazmak istemedi. Ne var ki kuruluş devriyle uğraşanlar daha doğrusu kuruluşun romanını yazarlar hâdisenin büyüsünden kendilerini kurtaramamışlardır. Osman Bey ile Bacıbey arasındaki ilişki, bugünlerde çok aşındırılmış olan gerçek "devlet" kavramını çok güzel bir şekilde vermektedir.

Kerim artık savaşçı sayılır. Kaplan Çavuş'tan ders de almıştır. Keşiş Benito'nun inine girer, onun gerçek yüzünü Osman'a haber verir. Ama orada tuzağa yakalanır ve yaralanır, uzun zaman evde yatar. Bu sıra Karacahisar alınmıştır. Kerim bu savaşa katılamamıştır. Bacıbey, oğlunun arkadaşlarına ziyafet verir. (s.597)

Osman Bey'e tekfurular tarafından pusu kurulur. Durumu haber alan Bey de onlara pusu kurar. Bu çerçevede Bacıbey'in başında bulunduğu bir grup Bilecik'e her seneki gibi malları bırakmaya gelir. Bacıbey'in burada, kale görevlisi Kosti Çavuş'la konuşmaları, onun bu tür olaylara ne kadar alışkın ve gözünün pek olduğunu gösterir.

"Bacıbey, kapının iki yanına sıralanmış savaşçıları gizlice gözden geçirirken içini yokladı. Biraz sonra tehlikeli bir vuruşmaya gireceği hâlde kılı

kıpırdamıyordu. İri kesimi, bu kesime çok uyan kabadayı davranışını birçoklarında olduğu gibi korkusunu gizlemek için kullanmaya alışık değildi. Ne zamandan beri palavrasız cesur olduğunu artık hatırlamıyor, arada bir kadınlığı tutup birine şımarık istegiyle korkmayı özlediği bile oluyordu." (s.705)

Bacıbey'in başlarında bulunduğu, içlerinde kadın elbisesi giymiş erkeklerin de olduğu grup Bilecik kalesine girer. "'Haydi Rum bacıları" diye kor-kunç bir çığlık mahzeni çınlatmıştı." (s.714)

Osman Bey, dört koldan çevredeki hisarlara saldırmaktadır. Başından beri Kayı boyuna zarar veren Çudaroğlu, Pervane Subaşı, Notüs Gladyüs ve Uranha'nın peşine Kaplan Çavuş düşecektir. Artık Demircan ile İlya'yı öldürenin Gladyüs ve Uranha olduğu bilinmektedir. Kaplan Çavuş'un seçtiği yiğitler arasında Mavro'nun ve Kerim'in olmaması Bacıbey'i çileden çıkarır.

" Ne Orhan Bey, ne de Şeyh Edebalı, suçluları, şeriat yasalarına göre, sancakbeyinin cezalandıracağını Bacıbey'e anlatamadılar.

Devlet Ana kükremişti, Allah betlerinden saklasın, yere göğe sığacağı kalmamıştı. "Kör Frenkle uzun Türkpöl kanlımızdır ve de oklanmış avımızdır. Kerim oğlumla Mavro oğlum gitmemiş olur mu, imansız Kaplan, olmaz ve de öcümüzü elimizle almamış hiç olmaz!" diyerek kapıyı kesti ve yemini bastı.

"-Yemindir, töre bilmez Kaplan! Devlet Ana ve de Bacıbey yeminidir. Bunları alıp gitmedin mi, bindim bil ve de Bacı takımını ardıma alıp sürdürdüm bil." (s.724-725)

Sonunda, Issız Han'da başlayan romanda, Kel Derviş'in yardımıyla, Kerim ve Mavro, Gladyüs ve Uranha'yı öldürür. Bacıbey'in bakımlı avlusunda bunun için şölen yapılır. Kerim, Mavro ile Gladyüs ve Uranha'yı bataklıkta takip ettikleri sıra Bacıbey'in " Vay batağa batıp giden bahtsız oğlum! Vay ki mezarsız koyup giden Kerimcan'ım" (s.770) diyerek dövünmesini Aslıhan nakleder. Ağasının öcünü alan Kerim, savaşçılığın kendisi için olmadığını düşünür ve tekrar kitaplarına dönmek ister. Bacıbey, Aslıhan'dan, Kerim'e " kılıç taşımayan bana erlik edemez " demesini söylemiştir. Fakat o, demez, diyemez. Aslında Kerim'in kitaba dönmesine mani olmak için Aslıhan'dan yardım ister. İkisi de Kerim'in ölüm haberi gelince ona eskisi kadar baskı yapamamaktadırlar. Bacıbey, sen savaşçı oğlusun savaşçı olman gerek der yine kırbacı eline alırsa da bu sefer Kerim, kırbacı anasının elinden alır ve " Yumuşa Bacıbey! Yumuşa ki bi şey hasıl olabilsin! Yumuşamadın mı yumuşatırım seni... Babam rahmetli gibi... " (s.775)

Bacıbey'in takımından Kaplan Çavuş'un kızı Aslıhan'ı, Dündar Bey'in dul kızı Cinli Nefise'yi tanıyoruz. Aslıhan için şöyle bir kayıt vardır. Mavro ile Kerim, Kaplan Çavuş'tan kılıç dersi alır. " Mavro yalvardı:

-Bir kılıç kap gel Aslıhan bacı! Bu senin Kaplan babana güç yetiresimiz kalmadı bizim... Gel yetiş! " (s.250)

Dündar Bey, haber için Balabancık'ı Benito'nun mağarasına gönderir. Keşiş Benito, Balabancık'a tecavüz eder. Bunu öğrenen Aslıhan babasına

"-Bu rezilliği er olup temizlemediniz ne iyi, Kaplan Çavuş! - Nerdeyse ağlayacaktı - : Yoksa, bak bakalım bizim Bacı Bölüğü... " (s.668) der.

Dündar Bey'in kızı Nefise, cimriliğinden hep şikâyet ettiği babasının öldürülmesine hiç acımaz. Bacıbey takımına katılır. (s.707) Yukarıda sözünü ettiğimiz Bilecik'e giden Bacıbey takımında Nefise de vardır ve Şirin'i öldürenin işini hemen bitirir.

Devlet Ana'da başta da söylediğimiz gibi "Bacıyân-ı Rum" kuvvetli bir şekilde canlandırılmıştır. Bilinir ki Türkler savaşçı bir millettir. Orta Asya'da at binen, kılıç kuşanan Türk kadınları, Selçukludan itibaren Anadolu'da savaşçılıklarına devam etmişlerdir. Bunun mahiyeti hakkında tarihlerin söyledikleri ayrı bir konu, romancının bu vakıanın içini doldurması ayrı bir konudur. Hatta romancı maşerî vicdanı rahatsız etmeyecek bir şekilde tarihimizde hiçbir kayıt olmasa bile böyle bir teşkilâtın söz edebilir. Kemal Tahir, Bacıbey'le de kalmamış başka kahramanlar da yaratmış. Tabiatıyla asıl olan Bacıbey'dir. Bu bir tiptir ve olabildiğince bu özelliği ile romanda tebarüz etmiştir. Daha sonra yazılan Konak ve Çatı ile Osmancık'ta bu tipin devam ettiğini görüyoruz.

Konak-Çatı-Aybüken

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun ilk baskısı 1973'de yapılan *Konak* (İstanbul, 1988) Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinin Selçuklulardan, Malazgirt'ten itibaren romanlaştırılması olan serinin *Kilit*, *Anahitar*, *Kapı*'dan sonraki dördüncü kitabı *Konak*, Anadolu'daki maneviyat tarihimizin menşei olan Ahmet Yesevi'nin dervişi Kumral Dede'nin öğsesini Anadolu'ya atması ve Dede'nin yola çıkması ile başlar. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden boylar ve oymaklar da vardır. Bunlardan birinde Aybüken vardır. Hasta çocuğuna Kumral Dede'den nefes ister, o da okur. Kumral Dede, Çavuldur aşiretinden olan Aybüken'e niçin göç ettiklerini sorar. Aybüken, Dalaman Ağa'nın anlatmasını ister. Tabii sebep Moğol'dur. Aybüken ayrıca Kumral Dede'ye " Sen dervişsin. Benim bildiğim dervişler böyle zamanlarda keramet gösterir, Moğol da olsa önlerine çıkıp durdurur, yollarından saptırır. Bakıyorum da bizden önce yola düşmüşsün" (s.41) der. Dalaman'a göre Aybüken ebedir, bütün ebeler gibi azıcık aklı yırtıktır. Aybüken ebe bu yolculuğun macera olduğunu düşünür. Bir kere daha önce gelmiş olan Çavuldurların yerleri yurtlarının belli olduğu şüphelidir; kendilerine nasıl davranacaklarını bilmemektedirler. Selçuklunun da Anadolu'da hâllerinin duman olduğunu, Moğolların Konya sarayını haraca kestiğini söyler ve şöyle devam eder: " Bir

Kayı Boyu bir Ertuğrul Bey tutturdunuz, herifin maraza çıkmasını diye ödü kopmaktaymış". (s.42) Halbuki Dalaman, uç beylerini yeni bir sürgünün ucundaki tomurcuğa benzetir. Aybüken, Dalaman'ı hayalcilikle suçlar, elindeki tutmasını bilmediğini söyler. Aybüken'in çocuğu ölür ama çocuğuna ağlayamaz bile. Yavrusunun ölüsünü Kumral Dede'ye bırakır, kendisi sancısı tutan beyin gelinine gider. Tabî bir taraftan da yola devam edilir. Aslında Aybüken ebenin aşireti Kayı'nın hısımdır.

Sonunda yolda karşılaşanlar hatta zaman zaman arkadaşlık yapanlar Söğüt'ün çevresinde yerleşirler. Kumral Dede, Rahman, Aybüken ebenin aşireti, Bileyici ve Dülger.

Bileyici, Kumral Dede ile beraberdir, çevreden haberler toplar. Aybüken'in aşiretinden şüphelenir. Bazı olaylar orda düğümlenmektedir. Aybüken ebe ile konuşmak istemiş fakat bey çadırından acele çağırılmışlardır. Ermeni Gediği'nde Kayı çobanlarının baskın yemesinin Aybüken ebenin aşireti ile ilişkisi vardır. Kara Osman'ı öldüreceklerden birisinin dul karısı Bileyiciye Aybüken ebeden duyduklarını nakleder. Beyin kâhyası - vekilharcı Dalaman, paralar getirmektedir. Aybüken ebe dul kalan kadına Kumral Dede'nin tekkesine gitmesini tavsiye eder.

Aybüken'in aşiret beyinin oğlunun karısı yolda doğumdan sonra ölmüş, Dalaman'ın da etki ve yardımıyla bir Çerkez kızı kaçırılmıştır. Beyin rahatsızlığı, oğlunun Çerkez olan karısının etkisi, kadının Moğollarla işbirliği, Dalaman ve sonunda Dündar Bey, Ertuğrul ve Osman Bey'e zarar vermektedir. Hatta Rahman yetişmese Osman da öldürülecektir. Bütün oyunlar aynı aşirette olmasına rağmen aşiretin gidişatını beğenmeyen Aybüken tarafından Bileyici ve Rahman'a anlatılır.

"...aşiret gitti elden aşiret?, aşiretin yarını kalmadı. Ebeyim ben; doğumu bilirim, doğuramı bilirim, doğum nedir bilirim " (s.210) diyen Aybüken ebe, beyin oğlunun anasının etkisinde kalacağını, babası gibi köle olacağını düşünmektedir. Bunun için de bu doğumu yaptırdığı için günahının büyük olduğunu, günahını ancak bir bey doğurtmakla ödeyeceğini, bunun da mümkün olmayacağını söylemektedir. Rahman ve Bileyici, Mal Hatun'un hamile olduğunu söyleyerek onu teselli etmek isterler. Aybüken ebe " Kayı Boyunda ebe mi yok, bilinmeyen aşiretin ebesine mi güvenilir? Aybüken yine kaldı günahıyla..." (s.212)

Aybüken ebe aşiretinden ayrılmayı hiç düşünmez, aşiretini ne " Dalaman'a, ne Moğol uğrularına, ne Çerkez karısına bırakırım..." ve şöyle devam eder: " bakma kadınlığıma; aşiretin yarısı elime doğdu benim; ebeyim, sözüm sözdür. Ölmeliyim ki aşireti bırakmalıyım..." (s.212) O, beyin bir Çerkez kızı ile evlenmesini hoş karşılamamıştır. Çünkü töreleri, inançları yaşatmak için

beylerin soyları karışık olmamalıdır. O, Bileyici veya Yunus gibi yetmiş iki millete bir bakamaz. "Tanrı, herkesi bir, herkesi insan yarattı da neden şu Moğollar bizi sürüp yurdumuzdan yuvamızdan etti ha?.. Neden Çerkezler, Tebriz'i geçtikten sonra gördük, neden o yandaki Türkmenlerin mallarını soyup soğana çevirdi ha?.. Neden şu Bizans mıdır Tekfuru mudur nedir, fukara Türkmeni buldu mu öldürür ha? " (s.212-213) Bileyici aşı yapıлып yetiştirilebileceğini, Çerkez kadının oğlunun da bey olarak aşirete sahip çıkabileceğini söylemiştir. Aybüken'in tepkisi bundandır. Nitekim şöyle devam eder: "Vişneye kiraz aşılırsın o ağacın kirazının bir damarı ekşiye çalar, rengi vişne kırmızısında kararır, buna ne dersin? Senin dediğin ne zaman olur bilir misin? Çerkez çerkezliğini unuttur insanlığını bilirse, Bizanslı Bizanslıyım demez insanım derse olur. Herkes, ben şu millettenim diye barbar bağırsın, herkes milletin milleti için yarışa çıksın sen kalk, gardaş ben insanım deyip yüreğini aç her önüne gelene..., o yüreği ne yaparlar bilir misin? Bağdaş kurup otururlar orta yerine. Yüreğine bağdaş kurup yabancı oturtana da insan değil öküz derler öküz! Milletini bilmeyen insanlığını da bilmez, git başkasına anlat o masalı!" (s.213)

Aybüken ebeyi bir anlamda çektiği ıstırap, yaşadıkları ve gördükleri söyletmektedir. Rahman ve Bileyici de bunun farkındadır. Ama Rahman sözünü tutar. Mal Hatun'u o doğurtur. Orhan, onun eliyle doğar.

Aşiretin etlik günüdür. İki gelin kazanı getirirken yerde sürürler. Aybüken ebe bunun için çıkışır. Gelinler beyin malından sana ne diyecek olurlar. O zaman Aybüken ebe onlara kızar. Çünkü ona göre bunlar bey malı değil aşiretin malıdır, hepsinin alın teri vardır, hepsi onu kullanacaktır. (*Çatı*, İstanbul 1989, s. 21)

Aybüken ebe, aşiretin işlerini görür. Fakat Osman Bey'e, Şeyh Edebali'ya, Kumral Dede'ye ümit bağlayacak ölçüde ilgilidir. Fakat Pir Cebbarın Alisi, ebeyi onlara karşı kışkırtır, zihnini bulandırır, aklını karıştırır. Böyle kafasının karıştırıldığı bir gün, Kumral Dede ile görüşmeye gider fakat görüşemez. Dönüşte Osman Bey ve oğlu Orhan ile karşılaşır. Orhan'a sarılır, doğduğundan beri görmemiştir. Aybüken ebe, Osman ve Orhan'ın azığına ortak olur ve bu sıra sorular sorar Osman Bey'e. Rahman'ı subaşı yapması, kadının çevreyi dolaşmaması, aşiretlerin yerleşik hayata geçmeyişleri şikâyetlerinin esasını teşkil eder. Cevaplarını da alır Osman Bey'den. Aybüken'in aşireti sonunda dağılır, yerleşik hayata geçerler. Çünkü Aybüken'in korkusu tahakkuk eder. Bey ölür, karısı Çerkez kızının dediğinden dışarı çıkamayan beyin oğlu, avda öldürülür. Aşiret küçük çocuk ile Çerkez kızına kalır. Tabii Çerkez kızı ile Dalaman idare eder. Dalaman, Dünder Bey ile daha doğrusu Ertuğrul ve Osman Beylere düşman olanlarla işbirliği içindedir. Sonunda Çerkez kızı Dalaman'dan hamile kalır, doğum sırasında da çocuk ve kendisi ölür. Aybüken ebe çok uğraşır ama onu kurtaramaz. Bunun üzerine yayladan inen aşiret soluğu Karacahisar'da alır ve yerleşik düzene geçer.

Orhan'ın ve Alâaddin'in doğumunu yapan Aybüken'i çağırır Osman Bey. "Sana işimiz düştü Ebe kadın" dedi Osman Bey, Orhan'ın doğumu gibi, Alâaddin'in doğumu gibi". (s.345) Bu ebeyi heyecanlandırır. "... güvenilecek göz, inanılacak el" gereklidir. Bunlar da ebede vardır. Osman Bey, Aybüken ebeye " Gücün yerinde mi " diye sorar.

"Açık konuşmak sana vergidir, açık konuşulmasını istersin, onun için kızma bana... buyruğunu alıncaya kadar gücüm kuvvetim yerinde değildi; kocalmış karıların safında, onun bunun eline bakar oldum sanırdım. Buyruğun gelince canlandım oğul, dirildim? Soyha Aybüken karısı, Osman Bey seni unutmamış işte gördün mü deyip bir koşma koştum...(s.345)

Yaylaya çıkılacaktır, ağırlıkları Bilecik tekfuruna ebe bırakacaktır. Ebe bu görevi az bulur. Osman Bey, " götürünce anlarsın " der. Neleri götüreceğini Gündüz Bey anlatacaktır. Kumral Dede'nin ocağına kadar "bizimkilerle" gideceksin, sonra iki üç dervişten başka kimse olmayacak der Osman Bey. Aybüken ebe ocağa gelir. Vakit az olduğu için Kumral Dede'nin hücreğine giren ebe "Kusura bakma Dede buraya bir sen bir de yalnızlığın girer bilirim, Tanrı girer. Çaresiz kaldı mı bir de Aybüken girer böyle. Yanıma elden ayaktan düşmüş üç beş derviş kat, Bilecik'e gideceğim, Osman Bey'in dileğidir... Dünyaya dönmek vaktidir şimdi kalk hele, Tanrı her zaman var". (s.356) Kumral Dede ile görüşen Aybüken, Rahman'la görüşmek ister, onunla da konuşacağı birkaç söz vardır. Aybüken, Rahman'ın Kumral Dede'nin sayesinde yan gelip yattığını, milletin can derdine düşmesinin onun umurunda olmadığını, Osman Bey'in yazık ki ona güvendiğini yüzüne söyler. Rahman'a sorar "Osman Bey, yiğit nerde deyip döneler, yiğit diye taş kırığına sarılır; sen nerdesin pekey?" sonra şöyle devam eder: "Şu yaşımda, şu karı hâlimde bana bak bir de... Gâvur karısına sarılıp yatmakla iş bitseydi heyy yatan yatana olurdu yatan yatana. Varayım deme üstüme, susturayım şu karıyı deme!... Senin yiğitliğin yiğitlik değil, yaptığın iş iş değil". (s.358) Rahman sinirlenir ve evinden kovar. Ebenin cevabı daha serttir:

"Evinden mi? Ulan hangi evinden? Senin evin Osman Bey'in yanı olmalıydı ki gerinmeliydin böyle. Tanrım yazdıysa bozsun, yarın Osman Bey'in başı gitti mi şu tazenin yüzüne nasıl bakacaksın ha? Şu oğlancık senin adını utanmadan nasıl anacak, nasıl babam diyecek ha?" (s.359)

Aybüken ebe ileri gittiğinin farkındadır. Bunun için Rahman'ı oğlu saydığını söyler.

Sonra dervişlerle ocaktan ayrılır. Bilecik'e ağırlıkları götürür. Kale kapısından içeri girince denklerden çıkan erler, dervişler kaledekilerle vuruşmaya başlar. Düşmanın burçlardan yuvarladığı taşla Aybüken ebe şehit olur.

Aybüken ebe Orta Asya'dan ana yurttan gelir. Yolda Kumral Dede ve Rahman ile tanışır. Aşireti Kayı boyunun hısımsıdır. M. N. Sepetçioğlu, onun "Bacıyân-ı Rum" olduğuna dair bir kayıt düşmez. Fakat o daima ön plândadır. O, öncelikle yeni doğumları yaptıran bir ebedir. Nitekim Osman Bey, ona Bilecik'in fethinde görev verirken yeni doğumdan söz eder. Osmanlı da Anadolu'da yeni bir doğumdur. Ebenin aşireti özde bozulur, bey, Çerkez karısının, iktidar hırsındaki Dünder Bey'in elinde oyuncak olur. Aybüken, bunları bilir ama onlara kapılmaz. Sonunda aşiretin geri kalanları ile Kayı'ya katılır. Orhan ve Alâaddin'in doğumlarını yaptırır. Buraya kadar Devlet Ana'nın Bacıbey'i ile bir ilgisi yok gibidir. Fakat onun da kocası önce ölmüş, küçük oğlu göç sırasında vefat etmiştir. O da saflıktan, töreden taviz vermez. Ertuğrul'un, Osman'ın çevresinde yer alır. Tabii Bilecik'e ağırlık götüren ekibin başında her iki romanda da kadın vardır. Bu tarihî vak'anın böyle olmasından kaynaklanmalıdır. Bilindiği gibi tarihî kayıtlarda Bilecik'e eşya götürenler hep kadınlardır. Bu son gidişte yani fetih için gidişte yüklerin arasında erkekler de vardır. Yalnız Bacıbey ölmez. *Devlet Ana*'da Osman Gazi'nin evinde hizmette bulunanlardan Şirin şehit olur; M. N. Sepetçioğlu'nun romanında ise ekibin başı Aybüken ölür. Her iki romanda, her iki kahraman aktif roledir. Tabiatıyla Bacıbey çok daha canlı, aktif ve dinamiktir.

Tarık Buğra-Osmancık-Gökçe Bacı

Birinci baskısı 1983'te yapılan *Osmancık* (İstanbul 1992) ta Osman kendini aradığı bir dönemde bir sabah Aykut Alp'in peşinden at sürer. Onu kaybeder ama bir dervişle karşılaşır. Dervişin, babasının izniyle oraya yerleştiğini, o yerin adını o dervişin Harlak koyduğunu öğrenir. Bu, Horasan'dan Anadolu'yu yurt edinmek için gelmiş dervişlerdendir. Kayı boyunun güttüğü gaye için buradadır. Bu gayenin yayıcısı, habercisi, gözcüsü, gözeticisi, birleştiricisidir. Kendisi yok gaye vardır. Nihayet "Osman artık Edebalı'nın ve Dursun Fakı'nın ve Aykut Alp'in ve babasının kendisinden ne istediğini, ne beklediğini bilmektedir". (s.87) Osmancık Malhun Hatun'la evlenmiş, Kayı boyu yaylada olduğu sırada bir gün Harlak'ı Malhun Matun'a göstermek ister. Bugünlerde Osmancık'ın beyliği de artık konuşulmaktadır. Eskiden Harlak'ta bir kişi varken şimdi dördü kadın yedi kişidirler. Kadınlardan biri yaşlı, kara kuru ama diri, canlıdır. Konuşan da odur. Bu Osmancık'ın daha önce gördüğü ama "Dervişe at gerekmez" diye adını söylemeyen Uruz Derviş'in anası Gökçe Bacı'dır. Osmancık ve Malhun Hatun'u şöyle karşılar:

"- Ne hoştur bu geliş yiğit Osmancık. Şükürler olsun sizi gönderen Tanrı'ya. Seni de, Malhun Hatun'u da övdükleri kadar varmış. Bana sevenler Deli Gökçe, aşırı sayanlar da Gökçe bacı der. Uruz'un anasıyım, anası olduğumdan da mutluyum". (s.108)

Böylece romana Gökçe Bacı girer. Malhun Hatun, Gökçe Bacı'yı sever. Onun gelini ve torunu vardır. "Dilerim, aydan güzel Malhun Hatun da sana oğlanlar, kızlar vere" diye dua eden Gökçe Bacı, "Beğliğin ve adın sanın sürdür" der. Henüz Osmancık bey olmamıştır. Bunun için " Beğliğim yoktur benim, ana bacı " deyiverir. Fakat Gökçe bacının cevabı hem bir müjde hem bir sorumluluktur. "Olacak" (s.109) Sonra, Kayı boyuna bir bey gerekmede olduğundan haberlerin olduğunu, Ertuğrul beyin danışmalarını "bey Gündüz olsun", "bey Osmancık" olmalıdır diyenlerin düşüncelerini naklettikten sonra Osmancık'a sorar:

"- Ey Osmancık; de bana bakayım: Benim Uruz'un bile dediği doğru mudur? Sen bey olmak istemez misin?". (s.110)

Böylece Osmancık, Şeyh Edebalı'nın tekkesinde gördüğü rüyadan beri kendisinin dışında ilk defa böyle yani beyliğiyle ilgili bir hitapla karşılaşmış olur. Osmancık sonunda

"- Gökçe ana, Gökçe ana! Sen bana şunu dosdoğru söyle ki, soracağımın doğrusu ancak sendedir: Uslanır mıyım, uslanmaz mıyım ben? Uslanır diyenleri de, uslanmaz diyenleri de ko bir yana". (s.111)

Gökçe bacı tavuğun altına koyduğu ördek yumurtalarından çıkan yavruların suya gitmek ve analarının onlara mani olmak için verdiği mücadelesini, sonunda yavruların suda mutlu olduklarını, anne tavuğun bunu anladığını naklettikten sonra

"Sen uslanman Osmancık; suyu gördün mü dalan. Bana sorarsan, Osmancık iyi de edersin. Ben, Osmancık beğ olsun, Osmancık uslanmasın diye dua ederim. Bunu da herkes bilir; bilenlerin çoğu da, öyle dua eder. Bize bu duayı öğretenler de akli eren kişilerdir."

"Osman'a öyle geldi ki beğliği kesinleşmiş ve açıklanmıştır.... ve, Malhun Hatun müjdeler almaktadır". (s.113)

Gökçe Bacı böylece Osman'ın beyliğini ilk müjdeleyen kişi olur. Üstelik uslanmasını istemeden. Rüyadan sonra Osmancık'ın gerçeğe karşılaştığı bu hâdiseden sonraki bölüme yazar şöyle başlar: "Osman kendisini, beğliği taşıyacak güçte görmektedir." (s.114) Zaten sonra da karar da veriliyor. Yani Osmancık, Osman Bey oluyor.

Gökçe Bacı, Gazi Rahman'ın Kutlu Melek'e elçisi de olur; ama sonuç alınmaz. Dodurga ile Kayı'nın arası açılmamalıdır.

Harlak'a yeni gelenler vardır. Uruz Derviş onların yerleşmesi için Osman Bey'den izin isterken "-Bizi nasıl bilersen onları da öyle bil. Seni de, Kayı'yı da anam Gökçe nasıl sevip sayarsa öyle sevip sayarlar". (s.143) diyecektir. Böylece Gökçe Bacı'nın bağlılığı bir ölçü olur.

Tarık Buğra, Osmancık'ın bey seçilmesinden sonraki gelişmeleri özetlerken "Bu arada, Gökçe Bacı ve benzerleri çoğunlukla da genç kadınlar ve kimi yaşlı, kimi genç dervişler dağdan dağa, yamaçtan düze, düzden yamaca at koşturup duruyor". (s.144) diyerek "Baciyân-ı Rum"u, "Abdalân-ı Rum" un faaliyetlerini belirtmiş olur. Tabiatıyla bu isimleri kullanmaz.

Yayladan inileceği gün belirlenince Osman Bey, Malhun Hatun'la Harlak'a gitmek ister. Malhun buna sevinmiştir. Çünkü Gökçe Bacı'yı sever. Gökçe Bacı " Şükürler olsun Tanrıya ki biz hemi Osmancık'ı hemi Osman Bey'i görmüşüzdür. Dahi bir niyazımız var; Osmancık Osman Bey'i tek komaya, Osman Beğ Osmancık'ı unutmaya". (s.162) der. Böylece de Osman Bey'e, eski delişmen, gözü pek, atak, mücadelecı vb. özelliklerini unutmamasını söyler. Aslında o, bu sözleriyle çevresinin duygularına tercüman olmuştur. Osman Bey de gülümsüyor ki bu gülümsemede hem Osmancık, hem Osman Bey vardır. Bu da anlaşılıyor.

Osman Bey, dilek almaya gelmiştir. Uruz Derviş Kulaca Hisar'ı çevredeki Müslümanları vurduğu için almaya izin ister. Osman Bey haberimi bekleyin der. Sonra zamanı gelmiş, şartlar oluşmuş Kulaca Hisar alınmıştır, idaresi Uruz Derviş'e verilir. Böylece Uruz Derviş yol gösterici olur.

Osman Bey, yine Malhun Hatun ile beraber Harlak'a gider. Gökçe Bacı İkizce'de yeni gelenlere ev yapmaktadır. Osman bey de oraya gider. Bacı "Hey benim beğim, Osman Beğ gelir... O ne kutlu geliştirdi". (s.245) diye karşılar onları. Gelenlerin başında imam Yahşi Fakı vardır. Gökçe Bacı açıklamayı yapar:

"-Köyleri burda olsun dedik beğ. Mezarlarımıza (Domanıç Belinde şehit olanların ki içlerinde Osman Bey'in ağabeyi Savcı Bey de vardır) sahip çıkalım, mezarlığımızın yanında köy yaşatalım dedik beğ. Şehitlerimizi yalnız bırakmayalım dedik beğ. Vakti erenleri onlara yoldaş kılıp mutlandıralım dedik beğ". (s.246) Yazar, Anadolu'da hemen her köy ve kasabada meşhur bir kimsenin mezarının bulunduğunu düşünmüş olmalı. Mezar ve onlara sahip çıkma, coğrafyayı vatan yapma faaliyetidir ve yazar bu görevi Gökçe Bacı'ya verir veya ona vurgulatur. Bu, Osman Bey'i çok etkileyecek ve sonra bunu tekrarlayacaktır. (s.280)

Malhun Hatun, Gökçe Bacı'yı o kadar çok sevecektir ki torunu Aybike'yi Orhan'a almak bile isteyecektir. (s.302)

Nihayet Osman Bey Bilecik'i almaya karar verir. Tekfur'un oğlu ile Yarhisar tekfurunu Dukas'ın kızı evlenecektir. Osman Bey'e davetiye gelmiştir. Halbuki daha önce Osman, kızı oğlu Orhan'a istemiştir. Her ikisi de Osman Bey'i düğüne davet eder. Bir de tuzak kurulmuştur. Düğüne gelen Osman ortadan kaldırılacaktır. Osman Bey bundan haberdirdir. Bunun için düğüne hazırlıklı gidecektir. Pusuya pusu kurulmuştur. Yaylaya çıkış da öne alınır. Eşyayı götüren kafilenin başında Gökçe Bacı vardır; Osman Bey ona yeterince oya-

lanmasını söylüyor. Osman Gazi düğünün yapıldığı yerden - ki plân gereği Söğüt'ten kalabalık geleceğiz diye düğünü dışarı aldırmaştır - gelecektir. Aletas ile Dukas tuzak kurmuşlar ama tuzağa düşmüşlerdir. Kararlaştırıldığı gibi Gökçe Bacı hisar kapılarındadır. Osman Bey de Bilecik hisarına yönelmiştir. Hisara gelenlerden "Yaşlı gaziler ve arabalarda kilimlerin altına gizlenmiş yirmi kadar er" (s.335) Gökçe Bacı'nın seslenişi ile dalkılıç olup kapıyı tutmuşlardır. Kuvvetler dengesizdir. Osman Bey yetişmelidir. "Gökçe Bacı, kapının ağzında, bir yandan sapan salmakta, bir yandan da dışarıyı Osman Bey'i gözetlemektedir. "Yetiş hanım... Tez yetiş" diye de seslenmektedir. Osman Bey yaklaşmıştır ama " Gökçe Bacı, bağına saplanan bir okla sapan sallayan eli havada, yere düşüyor". (s.336)

Şehitler -ki ikisi kadın yedi kişidir- Bilecik'te girdikleri kapının yakınındaki bir çınarın altına gömülüyor.

"Gökçe bacının üzerine son topraklar atılırken gözleri dolu dolu olan oğlu Uruz Derviş değil, torunu Aybike değil, Osman Gazi Han'dır.

Osman Gazi Han Harlak'ta gibidir. Ve Gökçe bacının sesi Harlak vadisinden yankılanmakta, buralara kadar gelmekte gibidir.

"Hey; dilerim Osmancık Osman Beği komaya. Osman Beğ Osmancık'tan kopmaya. (s.335-337)

Görülüyor ki romancılarımız kadın kahramanlarını ön plâna çıkarmakla yetinmiyorlar, romanın kurgusu ile ilgili olarak veya romanın kurgusunu tamamlamak üzere onlara önemli görevler veriyorlar. Elbette bu konuda öncelik Kemal Tahir'dedir. O, yukarıda da ifade edildiği gibi, romanını asıl Bacıbey üzerine kurar. Diğer romancılarımız eserlerini bahse konu kadın kahramanlar üzerine kurmazlar. Ama gerek Aybüken ebe, gerek Gökçe bacı hep ön plândadır. Üstelik Aybüken ebe, Anadolu'ya sonradan gelen bir aşirete mensup olmasına rağmen yazar onu, romanının aslî kahramanlarından olan Rahman ve Kumral Dede ile daha yolda iken karşılaştırır ve bu çerçevede onu Kayı boyu ve Osman Bey'le ilişkilendirir. Gerçi başlangıçta Aybüken ebe'nin aşiretinin Kayı boyu ile hısımlığından söz edilirse de aşiret beyinin oğlunun bir Çerkez kızı ile evlenmesi yani bey ailesinin karışması problemleri beraberinde getirir ve hısımlık ancak bey ailesi yok olduktan, öldükten sonra halkta kendini belli eder ve halk Karacahisar'a giderek Kayı boyuna katılır. Ama Aybüken ebe, bey ailesine yakın olmasına rağmen o hep Kayı boyu ve Osman Bey tarafındadır. Bunda, Kumral Dede ile yolda tanışmış olmasının ve Kumral Dede'nin kurduğu merkezde-ocakta Kayı boyu ve Osman Bey için çalışma yapılmasının payının olduğu söylenebilir. Ayrıca yazar, Aybüken ebeyi Orhan'ın doğumundan itibaren Osman Bey ile ilişkilendirir ve ebe, aşiretindeki gelişmeleri yakından bilir ve bu gidişin aşiretin, Türklüğün aleyhinde olduğunun bilincindedir. Dolayısıyla onun Kayı boyu, Osman Bey tarafında

olmasında bunun da payının bulunduğu düşünülebilir.. Mustafa Necati Sepetçioğlu, Aybüken ebeye, Kemal Tahir'de olduğu gibi, Bilecik'in fethinde görev vermeden kendini alamaz. Her ikisinde de görevlendirme bizzat Osman Bey'den gelir. Muhakkak ki bunda tarihî vakıanın payı vardır. Nitekim tarihî kayıtlardan biliriz ki Söğüt'ten yaylaya çıkan Kayı boyunun mallarına onlar yaylada iken saldırılar olmakta, bunun için de aynı zamanda dostluğu kuvvetlendirmek gayesiyle Ertuğrul Bey mallarını, ağırlıklarını Bilecik'te bırakmak ister. Bilecik tekfuru, bu eşyaları, yaşlı erkekler tarafından getirilmesi şartıyla kabul eder. Ertuğrul Bey, eşyaları yaşlı kadınlarla göndererek cemile yapar. Bu vakıa yani ağırlıkların hanımlar tarafından götürülmesi ve Bilecik'in alınmasında yine kadınların ve eşyaların arasında saklanmış erkeklerin görev alması yazarlarımızı bu yola sevk etmiş olabilir. Tarihî romanların zorluğu da buradadır. Tarihî roman yazarları aynı vakıanın içinde serbest olabilmislerdir. Bu konuda Sepetçioğlu, Kemal Tahir'i tekrar pahasına- ki bunu tekrar saymak pek de doğru olmasa gerek- Aybüken ebeyi Bilecik'in fethine iştirak ettirir. Yalnız ebe şehit olur. Halbuki Bacıbey ölmez. Aynı durum Gökçe bacı için de geçerlidir. Tarık Buğra da Bilecik'e giden grubun başında Gökçe bacıyı görevlendirir. Üstelik bacının torunu Aybike de vardır yanında. Bacı da şehit olur.

Her iki romandaki söz konusu kadın kahramanların kocaları yoktur, dulduurlar. Kemal Tahir, Bacıbey'in kocasından, onu dizginlemesi bakımından sık sık söz ettirir. Rüstem Pelva, İnegöl toprağına yapılan bir akında ölmüştür. Bacıbey'e dur diyecek kimse yoktur. Aybüken ebe ile Gökçe bacının kocalarından hiç söz edilmez. Aybüken ebenin çocukları da yoktur. Gökçe bacı oğlu Uruz dervişle birlikte.

Şunu da belirtelim ki etkileşim üzerinde hiç durmuyoruz. Yalnız üç romancının da eserlerinde ön plâna çıkardıkları kadın kahramanları ile Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda erkekler ile beraber kadınların da aktif rol oynadıklarını göstermiş olmaktadır. Bu kadınlar sevgili değıllerdir, ama esas kahramanlarla ve romanın kurgusuyla, devletin kuruluşuyla yakından ilgilidirler.

Kaynaklar

Âşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul, 1332.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, nr. II, İstanbul, 1974, s. 302.

BUĞRA, Tarık, *Osmancık*, İstanbul, 1992.

Kemal Tahir, *Devlet Ana*, Ankara, 1971.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul, 1972.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, *Çattı*, İstanbul, 1989.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, *Konak*, İstanbul, 1988.